

Hakemli Yazılar / *Refereed Papers*

Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı’nın Yasal Dayanağı-Bilgi Edinme Hakkı Kanunu: 2004-2014 Yılları Arası Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Legal Ground of Right to Information Act in Turkey: Evaluations of Implementation Results Between 2004-2014

Semanur Öztemiz* ve Bülent Yılmaz**

Öz

Kamu yönetiminde şeffaflık uygulamaları ve katılımcı demokrasi anlayışının bir gereği olan Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, devletin halka açılmasını sağlayan yasal bir düzenlemedir. Bilgi edinme hakkı, demokratik toplumların benimsediği düşünce ve ifade özgürlüğü benzeri özgürlüklerin temelini oluşturduğu gibi, temel hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmanın amacı, kanunun yürürlüğe girdiği 2004 yılından, son istatistiki verilerin raporlandırıldığı 2014 yılına kadar gerçekleştirilen uygulama sonuçlarını değerlendirerek, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun Türkiye’deki işleyişine yönelik çıkarımlarda bulunmaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden belge analizi ile gerçekleştirilen araştırmanın verileri ”Bilgi edinme genel raporları” ve bu raporlara yönelik Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı açıklamalarından elde edilmiştir. Araştırma bulguları, 2004-2014 yılları arasında yapılan bilgi edinme başvurularının ve söz konusu başvurulardan olumlu yanıt alanların sayısının her geçen yıl bir önceki yıla oranla artarak devam ettiğini göstermiştir. Son 10 yıllık süreçte bilgi edinme hakkını yasal dayanağı ile birlikte kullanmak isteyen vatandaşların 15 milyonu aştığı, diğer taraftan başvurusu reddedilenlerden yargıya itiraz edenlerin de her geçen yıl sayıca arttığı saptanmıştır. Kurumlar açısından değerlendirildiğinde, Bakanlıklar, Başbakanlık, Valilikler ve Yüksek Öğretim Kurumu’nun bilgi edinmek üzere başvuru alan kurumlar arasında ilk sıralarda yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. 2004 ve 2014 yılları bilgi edinme başvuruları açısından karşılaştırıldığında, ele alınan iki yılda en yüksek artışın Yüksek Seçim Kurulu, Sayıştay ve Cumhurbaşkanlığı’nda gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Kişilerin, kendilerini veya kamuyu ilgilendiren bilgilere erişme çabalarını yansıtan bu durum, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’na dayalı uygulamaların demokratikleşme süreci açısından da olumlu yönde değerlendirilebileceğini düşündürmektedir.

* Arş. Gör. Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. eposta: semanuroztemiz@gmail.com
Res. Ass.. Hacettepe University Department of Information Management.

** Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. e-posta: byilmaz@hacettepe.edu.tr
Prof. Dr. Hacettepe University Department of Information Management.

Geliş Tarihi – Received: 21.10.2015

Kabul Tarihi – Accepted: 24.11.2015

Anahtar Sözcükler: Bilgi edinme hakkı; saydam yönetim; dünyada bilgi edinme hakkı; Bilgi Edinme Hakkı Kanunu; Türkiye.

Abstract

Right to information act, as a requisite of participatory democracy and transparency applications in public administration, is a legal regulation that helps the government go public. Right to information not only builds up liberties like freedom of thought and expression that are adopted by democratic communities, but also has major importance on using fundamental rights and freedoms. The purpose of this study is to set forth the current functioning of the act in Turkey by evaluating of application results between the 2004, year of inurement and 2014. Data of the study was acquired from “General Information Reports” and statements of Grand National Assembly of Turkey. Study findings show that; the number of applications on knowledge acquisitions made between 2004- 2014 and the number of people who got positive responses, are increasingly continuing year by year. Results confirmed that in the last 10 years period, citizens who want to use right to information on its legal basis have exceeded 15 million. On the other hand, it's also determined that the number of individuals whose requests were declined and objected to jurisdiction increased every year. When the assessment is made concerning the institutions, Ministries, Prime Ministry, Governorships and The Council of Higher Education were among the top ones that receive information requests. When the comparison is made related to the information requests between 2004 and 2014, the result is that Supreme Election Board, Court of Account and Presidency had the highest increases in the two years of comparison. The situation, which reflects individuals' effort to access to the information about themselves and public, gives rise to the idea that applications based on Right to Information Act, can be assessed in a positive manner, in terms of democratization process.

Keywords: Right to information; transparent management; right to information in the world; Right to Information Act; Turkey.

Giriş

Modern yönetim anlayışı, yönetilenlerin de yönetim sürecine katılmasını, yöneten ve yönetilenler arasında iyi ilişkiler kurulmasını ve karşılıklı memnuniyeti benimsemektedir. Söz konusu anlayış, önceki dönemde yalnızca kendi amirlerine karşı sorumlu olan yöneticileri günümüzde vatandaşlara karşı da sorumlu hale getirmiştir. Bu gelişmeler kamu yönetiminin geleneksel özelliklerinden biri olan “gizlilik” ilkesinin yerini “hesap verebilirlik” ve “açıklık” anlayışına bırakmasını sağlamıştır (Köseoğlu, Selçuk ve Yurttaş, 2005, s.149; Çukurçayır, Özer ve Turgut, 2012, s. 9).

Demokratik olabilmenin gereklerinden “açıklık” diğer bir ifade ile saydamlık/şeffaflık, herhangi bir konuya yönelik karar ya da düzenlemeler hakkında halkın bilgilendirilmesine dayalı yönetimin özelliğidir. Devlet faaliyetlerinin halka açık bir anlayışla yürütülmesine olanak tanıyan açıklık ilkesi, yöneticilerin yönetilenler karşısında daha güvenilir olmasını ve devlet yönetiminin etkinliğinin artmasını da sağlayabilmektedir (Uzun, 2005, s. 232). İdari işleyişin halkın karar ve katılımından bağımsız düşünülmeceğini benimseyen açıklık ilkesi, halkın yönetimle ilgili her tür faaliyetten haberdar edilmesini öngörmektedir. Bu kapsamda,

açık devlet olabilmenin temel koşullarından biri bilgiye özgürce erişebilmenin sağlanmasıdır (Evren, 2010, s. 114). Bilgi edinme özgürlüğü, bireylerin idarenin yürüttüğü işler hakkında talep ettikleri bilgi ve belgelere erişebilmelerini kapsayan bir haktır. Belirlenen sınırlar çerçevesinde bireylerin kendileri ya da kamu yönetimi ile ilgili bilgilere erişebilmesi, gerektiğinde yönetsel süreçlere katkıda bulunabilmesi gibi özgürlükler sunan bu yasa demokratik ülkeler için temel haklardan biridir (İyimaya, 2003, s. 41; Canöz, 2008, s.144).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren pek çok dünya ülkesi tarafından yasalaştırılan bilgi edinme özgürlüğü ülkemizde 09.10.2003 tarihinde kabul edilen ve 24.04.2004’te yürürlüğe giren «Bilgi Edinme Hakkı Kanunu» (BEHK) ile güvence altına alınmıştır. Yapılan bu araştırma ile Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun yürürlüğe girdiği yıldan günümüze kadar Türkiye’deki işleyişini ortaya koymak ve uygulama sonuçlarını çeşitli açılardan değerlendirmek amaçlanmıştır. Araştırmanın bilgi edinme hakkının kullanımı konusunda bilinç düzeyinin artırılmasına ve yasa ile hedeflenen açık devlet anlayışının benimsenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bilgi Edinme Hakkı

Yönetimin muhafazasında olan bilgi ve belgelere serbestçe erişim anlamına gelen Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, müdahaleci devlet ve usulsüzlüklerin görmezden geldiği kamu yönetimi anlayışına tepki olarak doğan “gün ışığında / şeffaf yönetim” ilkelerinin tamamlayıcı bir unsuru olarak ortaya çıkmıştır (Uzun, 2005, s.231; Şavran, 2006; Yılmazoğlu, 2009, s. 1). Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, katılımcı ve şeffaf yönetim anlayışını benimseyen demokratik bir hukuk devleti olabilmenin temel koşulları arasında yer alır. Bu yönüyle kanun, uygulamalı devletlerin demokratik yönünü güçlendirmektedir (Köseoğlu vd., 2005, ss.150-151).

Kamunun kendi kaynaklarıyla üretilen bilgi ve belgelere erişme hakkı bilgi edinme özgürlüğünün de temelini oluşturmaktadır (Tonta ve Çelik, 1996, s. 4). Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile kamu otoriteleri ve yönetime ilişkin bilgi edinen bireyler bilgilendikleri konular hakkında fikirlerini yine aynı merciler ile paylaşabilmektedir. Bu durum, katılımcı demokrasi anlayışının özümsemesine de katkı sağlamaktadır (Koçak, 2010, s.115). Yönetimin denetlenmesi yürütülen işler hakkında halkın doğru bir şekilde bilgilendirilmesine, bilgilenecek ise talep edilen bilgi ve belgelere özgürce erişebilmeye bağlıdır (İnaç ve Ünal, 2007, s. 16; Soykan, 2007, s. 65). Bu açıdan Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, bireyleri “devlet işlerine karışılmaz” anlayışına tezat olarak yönetim erkinin birer denetçisi konumuna getirmektedir.

Bilgi edinme ve bilgilenebilirlik etkinliği bir sonraki aşamada yerini düşünme ve düşünülene ifade edebilme süreçlerine bırakılmaktadır. Dolayısıyla, bilgi edinme özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi temelini oluşturduğu hakların gereğince uygulanmasına da katkı sağlamaktadır (Uzun, 2005, s. 234). Bilgi edinme hakkını gözeten yasalar bireyler için bilgi edinmede özgürlük sağlarken, kurumlara da bireyleri bilgilendirme sorumluluğu yüklemektedir. Kurumsal faaliyetlerin halkın tanıklığında yürütülmesi görevi kötüye kullanma, adaletsizlik, şahsi çıkar gözetme gibi etiğe aykırı davranışların da önüne geçmektedir (Özdemirci, 2004, s. 66).

Gülle'ye göre (2006, s. 51) kamu kurumlarının ürettikleri resmi bilgilere daha düzenli erişme olanağı sunan Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, vatandaşların internet ortamında da bilgi paylaşımını destekleyerek, bilgilenme hakkının kapsamını genişletmiştir. Kapsamı geniş olmakla birlikte söz konusu hak, ulusal savunma, kamu düzeni, gizli bilgileri açıklama yasağı gibi resmi sansür uygulamaları nedeniyle bazı devlet bilgilerine erişimi sınırlandırmaktadır. Buna dayalı olarak, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun belirtilen kısıtlamalar dışında devleti şeffaflaştırdığını söylemek mümkündür (Gülle, 2002, s. 89).

Dünyada Bilgi Edinme Hakkı

Bilgi edinme ya da bilgi alma ile ilgili dünyadaki ilk düzenleme, 1766 tarihinde yürürlüğe giren ve vatandaşların yönetimle ilgili konularda bilgilendirilmesi gerektiğine dikkat çeken İsveç Basın Özgürlüğü Yasası'dır. İzleyen süreçte askeri darbe ile yönetime gelen Kral III. Gustov kanunu yürürlükten kaldırmış ancak 1809'da benzer içerikli bir başka kanunla halkın idari belgelere erişimini özgürleştirmiştir. Bu kanunu yine İsveç'te 1876'da yürürlüğe giren bir başka kanun izlemiştir (İyimaya, 2003, s. 42; Uzun, 2005, s. 237; Soykan, 2007, s.64; Canöz, 2008, s. 145). *1786 Virginia Bildirgesi*, *1789 Fransa İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi* gibi diğer yasal düzenlemeler de bilgi edinme özgürlüğünün dünya genelinde yasalaşmasına zemin hazırlamıştır (Şavran, 2006, s. 47).

Bilgi edinme hakkı, özerk bir kanun olabildiği gibi genel kanunlar içerisinde doğrudan ya da dolaylı olarak da bulunabilir. İspanya, Almanya ve İtalya'da bilgi edinme hakkı İdari Usul Yasası'nın bir bölümü olarak yer almıştır (İyimaya, 2003, s. 42). 1996 Güney Afrika Anayasası'nda bilgi edinme hakkına temel hak ve özgürlükler arasında yer verilmiştir (Cin, 2005, s.60). Bu düzenlemelerin yanı sıra, bilgi edinme hakkına vurgu yapan temel hak ve özgürlüklerle ilgili evrensel belgeler de göze çarpmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesi, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*'nin İfade Özgürlüğü'nü düzenleyen 10/1. maddesi, *Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi*'nin 19. maddesi ve *Milenyum Bildirgesi*'nin 25. ilkesi tüm bireylerin düşünce ve ifade özgürlüğüne, buna bağlı olarak da bilgi edinme ve yayma hakkına sahip olduğuna dikkat çeker (İyimaya, 2003, s. 42). Bilgi edinme hakkını başlı başına bir yasa olarak 1949 yılında İsveç, 1951'de Finlandiya, 1966'da Amerika Birleşik Devletleri, 1970'de Norveç ve Danimarka ve 1982'de Kanada, 1990'da İtalya, 1993'te Belçika, 2000 yılında İngiltere'de uygulamaya koymuştur (Şavran, 2006, s. 48).

Bilgiye erişimi kısıtlayan etkenlere tepki olarak doğan, bazı birlik ve komiteler de dikkat çekicidir. Bunlardan biri de Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu (International Federation of Library Association-IFLA) tarafından 1995 yılında 61'inci IFLA Genel Konsey ve Konferansı'nda oluşturulmuştur. Temel amacı, kütüphaneler ile bilgiye erişim ve ifade özgürlüğü arasındaki ilişkiye yönelik farkındalığı artırmak olan "Bilgiye Özgür Erişim ve İfade Özgürlüğü Komitesi" (Freedom of Access to Information and Freedom of Expressions/ FAIFE), insan haklarının savunucusu olan diğer uluslararası örgütlerle işbirliğini desteklemektedir. Komite 2000-2004 yılları arasında yayımladığı yıllık raporların yanı sıra,

kuruluş amacına uygun olarak bilgiye erişimi sınırlandıran ya da engelleyen ve bu yönüyle sorun teşkil eden tüm durumlara yönelik olarak alınabilecek önlemleri içeren konferans, çalıştay gibi çeşitli etkinlikler de düzenlenmektedir (FAIFE, 2015). IFLA, Amerikan Kütüphane Derneği (American Library Association-ALA) ve İngiliz Kütüphane Derneği (Library Association-LA) gibi uluslararası mesleki kuruluşlar, düşünce ve bilgi edinme özgürlüğüne yayınladıkları etik ilkelerle de katkı sağlamışlardır. Söz konusu ilkeler sansür karşıtı bir yaklaşımla düşünceye/bilgiye özgür erişimi savunmaktadırlar (Yılmaz, 2015, s. 139).

Bilgi edinme özgürlüğüyle ilgili bir diğer oluşum, “Uluslararası Şeffaflık” (Transparency International) adlı örgüttür. Hükümetler, iş dünyası ve vatandaşların gizlilik, görevi kötüye kullanma ve rüşvet gibi durumlara yönelik bir işbirliği hareketi olan Uluslararası Şeffaflık, 1993 yılında kurulan ve küresel düzeyde ortakları bulunan bir yapıya sahiptir. Ülkelere yönelik raporlar başta olmak üzere, çeşitli düzeyde bilgilendirme ve değerlendirme içerikli yayınlar ve projeler üretmek, program ve toplantılar düzenlemek oluşumun temel faaliyetleri arasındadır. Günümüzde 100 üye ülke ile çalışmalarına devam eden “Uluslararası Şeffaflık” örgütünün İstanbul’da da bir danışma ofisi bulunmaktadır (Transparency International, 2015).

Bilgi edinme özgürlüğünün örgütsel düzeyde savunucularından biri de Türkiye’de “Bilgi ve Belge Yönetimi” meslek alanının önemli örgütlerinden Türk Kütüphaneciler Derneği çatısı altında 7 Mayıs 2007 tarihinde kurulmuştur. “Düşünce Özgürlüğü Grubu” adıyla anılan girişim, bilgi hizmetleri alanında çalışanların düşünce özgürlüğü konusundaki duyarlılıklarını geliştirmek, sansüre karşı çıkmak ve olası sansür uygulamalarını sonlandırmak amacıyla kurulan gönüllü bir oluşumdur. Grup, 22 Şubat 2008 tarihinde kabul edilen ve daha sonra IFLA web sayfasında da yayınlanan Düşünce Özgürlüğü Bildirisi’ni hazırlamıştır (Türk Kütüphaneciler Derneği, 2014, s. 94). Bildirgede, demokrasinin temeli olduğu kadar en temel insan haklarından biri olan düşünce özgürlüğünün, kişilerin her türlü düşünceye erişme ve düşüncelerini ifade edebilmelerine olanak sağlayan bir hak olduğuna; bilgi hizmetlerinin bu haktan bağımsız gerçekleştirilemeyeceğine vurgu yapılmaktadır (Türk Kütüphaneciler Derneği, 2008, s. 234). Derneğin bilgi edinme hakkının uygulanmasına ilişkin bir diğer katkısı 1996 yılında yayımlanan “Mesleki Ahlak İlkeleri” ile olmuştur. Söz konusu ilkeler telif haklarına uygun, düşünce özgürlüğü yanlısı ve sansür karşıtı bir anlayışla herkesi hiçbir ayırım gözetmeksizin bilgiye erişirme düşüncesi üzerine temellendirilmiştir (Mesleki..., 1996).

Yukarıda bahsedilen öncü sayılabilecek yasal düzenleme ve oluşumlar, bilgi edinme özgürlüğü ile ilgili güncel uygulamalara da ışık tutmaktadır. Söz konusu uygulamalar ülkelerin nüfus, gelişmişlik düzeyi, bilgi alt yapısı, yasal yaptırımları gibi özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Örneğin, gelişmiş bazı ülkelerin bilgi edinme özgürlüğü ile ilgili yasal düzenlemeleri incelendiğinde, vatandaşların devlet bilgisine erişme isteğinin yıllara göre değişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı 2004 yılı raporuna göre aynı yıl 3951 bilgi edinme başvurusunda bulunulmuştur (United States Department of Justice, 2004). Bilgi edinme isteklerinde en yüksek talebin gerçekleştiği 2014

yılında ise toplamda 714.231 bilgi edinme başvurusunda bulunulmuştur. 2014’de bilgi edinme talepleri 2013 yılına göre %0,9 oranında artış göstermiştir. İstatistiklere göre 2014 yılında Amerika’da her 100.000 kişiye yaklaşık 220 bilgi isteği düşmektedir (United States Department of Justice, 2014). İngiltere Adalet Bakanlığı’nın yayınladığı istatistikler, bilgi edinme hakkı yasası çerçevesinde gelen bilgi taleplerinin 2014 yılı Ocak-Mart döneminde 13.664; Nisan-Haziran döneminde ise 11.689 olduğunu göstermektedir. Bu talep, Temmuz-Eylül döneminde 11.234; Ekim-Aralık dönemlerinde ise 10.749’a gerilemiştir (Ministry of Justice, 2015). 2014 yılında 50.857’ye ulaşan bilgi edinme başvuruları, bir önceki yıla göre %9,5 oranında azalırken, kanunun yürürlüğe girdiği 2005 (38.108 başvuru) yılına göre %33 oranında artış göstermiştir (Department for Constitutional Affairs, 2006). 64.1 milyona ulaşan nüfusu dikkate alındığında 2014 yılında İngiltere’de her 100.000 kişiye 79 bilgi isteği düştüğü görülmektedir.

Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu

II. Mahmut döneminde, uluslararası basında Yunan İsyanı ile ilgili olarak Osmanlı Devleti aleyhine çıkan yazılar, dönemin bürokratları arasında tepkiyle karşılanırken, İzmir’de bir gazetenin bu propagandalara karşı çıkardığı etkili yazılar karalamalar karşısında önemli bir kalkan olmuştur. Bu durumun doğurduğu olumlu sonuçlar, II. Mahmut ve yönetim erkinin diğer üyelerine halkın gerçekleri resmi bir kanalla öğrenmesi gerektiğini düşündürmüştür. Nitekim bu süreç, 1831 yılında Osmanlı Devleti’nin ilk resmi gazetesi olan ”Takvim-i Vakayi” nin çıkarılmasıyla tamamlanmıştır (Demir, 2014, s. 59). Takvim-i Vakayi halkın resmi bilgilere erişiminin ve haber alma özgürlüğünün öncüsü konumunda bulunsa da Türkiye’de modern içerikte bilgi edinme hakkının öncüsü 1982 Anayasası’nda yer alan “dilekçe hakkı”dır. Söz konusu hak, Türk vatandaşlarının ve Türkiye’de yaşayan yabancıların kendileri ya da kamu ile ilgili bilgilenme isteklerini dilekçe ile yetkili makamlara iletme özgürlüğünü düzenlemektedir. Taleplerin yazılı olarak yanıtlanması yine bu hak çerçevesinde gözetilmektedir (Cin, 2005, s. 42; Soykan, 2006, s. 27).

e-Devlet çalışmaları ve Avrupa Birliği uyum sürecinin bir gereği olarak tasarlanan Bilgi Edinme Hakkı Kanunu başlı başına bir yasa olmadan önce mevzuatta İdari Usul Yasası’nın bir bölümü olarak yer almıştır (İyimaya, 2003, s. 42). Türkiye’de 09.10.2003’te kabul edilen 4982 kanun numaralı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu 24.10.2003’te 25269 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış ve 24.04.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun uygulanabilmesine yönelik usulleri içeren yönetmelik 27.04.2004 tarihinde yayınlanmıştır. Yönetmelikte elektronik haberleşmenin gerçekleştirilmesi için kurum ve kuruluşlardan gelir-gider bilgilerinin, istatistiki göstergelerinin ve araştırma raporlarının yer aldığı bir web sitesi oluşturmaları ve internet üzerinden iletişim kurabilmeleri için bir e-posta adresi almaları istenmiştir (Bilgi Edinme Hakkı Kanununun ..., 2004).

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu 33 madde ve beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “Amaç, Kapsam ve Tanımlar” başlıkları ile ilk üç maddeyi kapsamaktadır. Amaç kısmında Kanunun, demokratik, şeffaf, eşitliği benimseyen ve tüm bu ilkelere uygun olarak vatandaşın

kamu ile ilgili kararlar hakkında bilgilendirilmesini gerekli kılan düzenlemeleri içerdiğine dikkat çekilmektedir (BEHK, 2003).

İkinci bölüm, “Bilgi Edinme Hakkı ve Bilgi Verme Yükümlülüğünü” içeren 4. ve 5. maddeleri içermektedir. Bu maddelere göre, herkesin bilgi edinme hakkı vardır. Söz konusu hak Türkiye’de bulunan yabancıların kendileri ile ilgili konularda bilgi talebinde bulunabilmelerini de güvence altına almaktadır. Bilgi edinme başvurularını yanıtlamakla yükümlü olan kurum ve kuruluşlar bu süreci etkin, hızlı ve doğru bir şekilde gerçekleştirmekle sorumludurlar (BEHK, 2003).

Üçüncü bölüm ise “Bilgi Edinme Başvurusunu” ve “Başvurunun Usulünü” düzenleyen 6. ve 14. maddeleri kapsamaktadır. İlgili maddeler başvuruların isim, soy isim, imza, ikamet vb. türde bilgiler ile bir dilekçe aracılığıyla elektronik ya da basılı ortamlarda yapılabileceğini, kamu kurum ve kuruluşları tarafından yayınlanan bilgilerin başvuru konusu olamayacağını, talep edilen belgelerin başvuru sahiplerine onaylı birer kopyasının ulaştırılabileceğini ve yapılan her tür itirazın Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu tarafından değerlendirilmesini içermektedir (BEHK, 2003).

“Bilgi Edinme Hakkının Sınırları”nı belirten dördüncü bölüm 15 ile 28. maddeleri içermektedir. Bu maddelere göre, ülke çıkarlarına zarar verecek bilgilerin açıklanması söz konusu değildir. Bunun yanı sıra özel hayat ve haberleşme gizliliğini ihlal eden ve ticari sır olarak gruplandırılan bilgi ve belgelere erişim, yasa kapsamına alınmamıştır.

Beşinci bölüm ise “Çeşitli ve Son Hükümler” in yer aldığı 29 ile 33. maddeleri kapsamaktadır (BEHK, 2003). Buna göre, kanunun uygulanmasından sorumlu memurlar ve diğer kamu görevlileri oluşabilecek her türlü ihmal, kusur ve kasta karşı sorumludurlar. Kuralları ihlal etmeleri karşılığında disiplin cezasına uğrayacakları kanunun yine bu bölümü kapsamında ele alınmaktadır. Kanunda ayrıca kurum ve kuruluşların geride bırakılan yıla yönelik bilgi edinme istek ve uygulamalarını rapor etmekle yükümlü olduklarının da altı çizilmektedir.

Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanması

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’na göre kurum ve kuruluşlar, kanunda belirtilen sınırlar çerçevesinde her türlü bilgi veya belgeyi, kanunun öngördüğü esas ve usullere göre başvuru yapanların yararına sunmak ve bilgi edinme başvurularını hızlı, verimli ve doğru sonuçlandırmak üzere gerekli koşulları hazırlamakla yükümlüdürler. Kurum ve kuruluşlar bilgi edinme uygulamalarının sebep olduğu iş yükünü hafifletmek ve başvurulara daha hızlı yanıt verebilmek için teknolojinin sunduğu olanaklardan yararlanarak kurumsal internet sayfaları ve bunlar üzerinden sağladıkları bağlantılarla bilgi edinme hakkı kapsamındaki işlemlerini gerçekleştirmektedirler (BEHK, 2003).

Başvuru sahipleri gerçek ve tüzel kişi gruplarından kendilerine uygun olanı ile başvurularını yapabilmektedirler. Gerçek kişiler isim-soyisim, imza, ev veya iş adresinin yer aldığı bir dilekçeyle; tüzel kişiler ise unvan, adres, yetkili kişi imzası ve yetki belgesini içeren bir dilekçeyle elektronik ortamda ya da diğer iletişim araçları aracılığıyla bilgi talebinde

bulunabilirler. Kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimleri, başvuru dilekçelerini değerlendirip en geç 2 gün içinde istenen bilgi ve belgeyi sağlayacak birimlere yönlendirir. Başvurularda yer alan sorular ilgili birimlerce cevaplandırılır. Kurum ve kuruluşlar, bilgi edinme başvurularıyla ilgili cevaplarını yazılı olarak veya elektronik ortamda en geç 15 gün içerisinde başvuru sahibine bildirirler. Başvuruları yanıtlama konusunda kurum ve kuruluş personelinin ihmal ya da hatalı davranışları bu süreyi değiştirmez (BEHK, 2003).

Başvurunun reddedilmesi halinde ret kararının gerekçesi ve buna karşı yapılabilecekler belirtilir. Kurum ve kuruluşlar, bilgi edinme başvurularına yönelik istatistiki bilgileri (olumlu yanıtlanan, kısmen olumlu-kısmen olumsuz yanıtlanan, reddedilen, gizli ya da sır niteliği taşıyanlar ayrılarak yanıtlanan, diğer kurum ve kuruluşlara gönderilen başvuru sayısı) içeren bir rapor hazırlayarak, her yıl Şubat ayının sonuna kadar Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na gönderirler (BEHK, 2003).

Araştırmanın Yöntemi

Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun uygulanmasına yönelik mevcut durumu ortaya koymak amacıyla yapılan bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden belge analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Belge analizi, hedeflenen olaylar hakkında bilgi içeren yazılı kaynakların incelenmesini kapsayan bir araştırma tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 1999). Bu kapsamda 2004-2014 yılları arasında yayımlanan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kurul Yayınları'ndan Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu Raporları temel alınmıştır. Araştırma bulguları Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 2004 yılından son verilerin yayımlandığı 2014'e kadar gerçekleştirilen tüm bilgi edinme uygulamalarını kapsamaktadır.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde yıllar ile, kamu kurum ve kuruluşlarına göre toplam bilgi edinme başvurusu sayısı, olumlu yanıtlanan başvuru sayısı, kısmen olumlu kısmen olumsuz yanıtlanan başvuru sayısı, gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler ayrılarak yapılan başvuru sayısı, reddedilen ve diğer kurum ve kuruluşlara yönlendiren başvuru sayıları değerlendirilmiştir.

Bilgi edinme başvurularının yanıtlanma biçimi ve yıllara göre dağılım durumu, konuya ilişkin olarak ele alınması gereken başlıklardan birisi olarak değerlendirilmiştir. Bu bakış açısına ilişkin veriler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo (1)*: Yıllara Göre Başvuru Bilgileri

Yıllar	Toplam Başvuru**		Olumlu Yanıtlanan		Kısmen Olumlu, Kısmen Olumsuz Yanıtlanan***		Gizli/Sır Niteliğindeki Bilgiler Ayrılarak		Reddedilen		Diğer Kurumlara Yönlendirilenler		Başvurusu Reddedilenlerden Yargıya İtiraz Edenler	
	Sayı	Bir Önceki Yıla Oranı (%)	Sayı	Bir Önceki Yıla Oranı (%)	Sayı	Bir Önceki Yıla Oranı (%)	Sayı	Bir Önceki Yıla Oranı (%)	Sayı	Bir Önceki Yıla Oranı (%)	Sayı	Bir Önceki Yıla Oranı (%)	Sayı	Bir Önceki Yıla Oranı (%)
2004	390.768	-	341.929	-	14.363	-	4.204	-	20.482	-	9.323	-	-	-
2005	626.789	%60.4	542.364	%59	21.712	%51	5979	%42	54.234	%165	31.172	%234	311	-
2006	869.615	%39	746.999	%38	38.092	%75	9617	%61	69.199	%28	58.093	%86	539	%73
2007	939.920	%8	751.095	%0.5	108.530	%185	8.151	-%15	70.378	%1.7	58.522	%0.7	554	%3
2008	1.099.113	%17	947.428	%26	51.730	-%52	5.424	-%33	81.466	%16	78.277	%34	424	-%23
2009	1.091.589	-%0.7	947.637	%0.02	53.300	%3	3.504	-%35	84.741	%4	72.080	-%8	745	%76
2010	1.353.620	%24	1.163.782	%23	91.293	%71	8.666	%147	89.749	%6	93.203	%29	716	-%4
2011	1.423.636	%5	1.244.995	%7	86.507	-%5	4.606	-%47	87.500	-%3	101.176	%9	720	%0.6
2012	2.092.463	%47	1.924.603	%55	79.014	-%9	6.032	%30	82.814	-%5	163.257	%61	840	%16
2013	2.784.444	%33	2.583.506	%34	101.814	%29	4.826	-%20	94.298	%14	156.716	-%0.04	603	-%28
2014	3.298.465	%18	3.118.864	%21	71.964	-%29	8.471	%76	99.166	%0.5	121.183	-%23	746	%24
TOPLAM	15.970.422		14.313.202		718.319		69.480		834.027		943.002		6.198	

* Tablo 1'de sunulan veriler 2004-2014 yılları arasında yayımlanan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kurul Yayınları'ndan Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu Raporlarına dayanmaktadır (TBMM, 2004; TBMM, 2005; TBMM, 2006; TBMM, 2007; TBMM, 2008; TBMM, 2009; TBMM, 2010; TBMM, 2011; TBMM, 2012; TBMM, 2013; TBMM, 2014).

** Toplam başvuru sayılarına diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirilenler dahil değildir.

*** Kısmen olumlu cevap verilerek, kısmen de reddedilerek bilgi ve belgelere erişim sağlanan başvurular.

Tablo 1, 2004-2014 yılları arasında Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na bağlı olarak yapılan başvurular ile bunlara yönelik uygulamaların sayısal verilerini yansıtmaktadır. Tablo 1 incelendiğinde, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun uygulamaya aktarıldığı 2004 yılında 390.768 olan başvuru sayısının 2014 yılında 3.298.465'e ulaştığı görülmektedir (bkz. Tablo 1). 2004 ve 2014 yıllarını kapsayan süreçte bilgi edinme başvurularının yaklaşık 16 milyon civarında olduğu Tablo 1'de dikkat çeken bir başka sonuçtur. Halkın bilgi edinme talebinde meydana gelen bu artış, bilgi edinme özgürlüğü ve ilgili diğer özgürlüklere (düşünce ve ifade özgürlüğü gibi) ilişkin bilincin her geçen yıl arttığını düşündürmektedir.

Tablo 1'e göre başvuru sayıları her yıl bir önceki yıla oranla %5-%47 artış gösterirken, yalnız 2009 yılında 2008'e göre %0,7'lik bir azalma yaşanmıştır. Bir önceki yıla göre en çok artış 2005 (%60.4) ve 2012 yıllarında gerçekleşmiştir (%47) (bkz. Tablo 1). Oranlar bir önceki yıla göre değerlendirildiğinde her kategoride 2005 yılının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durumun kanunun uygulamaya konulduğu 2004 yılına ilişkin sayısal değerlerin sonraki yıllara oranla oldukça düşük olmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Tablo 1'e göre bilgi edinme başvuruları yıllara göre %80-%92 oran aralığında olumlu yanıtlanmıştır. 2004 yılında olumlu yanıtlanan başvuru sayısı (341.929) toplam başvuru sayısının %88'ini (390.768), 2012 yılında ise %92'sini oluşturmaktadır (olumlu yanıtlanan 1.924.603, toplam başvuru 2.092.463). Genel sonuçlar değerlendirildiğinde 2004 yılından 2014'e kadar toplamda 14.313.202 başvurunun olumlu yanıtlandığı dikkat çekmektedir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1'e göre, "kısmen olumlu-kısmen olumsuz" yanıtlanan başvuru sayılarının, kanunun uygulandığı ilk yıllarda (2005, 2006, 2007) artış gösterdiği göze çarpmaktadır. Bu durum, ilgili yıllarda kurumların kendilerine gelen bilgi taleplerinin bazılarını olumlu yanıt verdiğini, bazılarını ise reddettiğini göstermektedir. Bir önceki yıla oranla en yüksek artışın yaşandığı 2007 yılında "kısmen olumlu-kısmen olumsuz" yanıtlanan başvuru sayısı %185 oranında artmıştır. 2008 yılı ise "kısmen olumlu-kısmen olumsuz" yanıtlanan başvuru sayılarında bir önceki yıla oranla en çok azalmanın görüldüğü yıldır (%52). Genel toplam değerlendirildiğinde 2004-2014 yılları arasında 718.319 başvuruya kısmen olumlu- kısmen olumsuz yanıt verildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Kısmen olumlu- kısmen olumsuz yanıtlar, bilgi erişim hakkının çeşitli nedenlerle (ulusal savunma, kamu düzeni, vb.) kısıtlandığının ve dolayısıyla istenilen bilgiye sınırsız ve engelsiz erişimle örtüşen özgürlüğün talep edilen her bilgi için geçerli olmadığı bir göstergesidir.

Tablo 1'de 2004-2014 yılları arasında yapılan bilgi edinme başvurularından "gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler ayrılarak" hesaplanan başvuru sayıları da yer almaktadır. Buna göre, 2005 ve 2006 yıllarında bir önceki yıla oranla artış gösteren "gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler ayrılarak" hesaplanan başvuru sayılarının, 2007-2009 yılları arasında azaldığı göze çarpmaktadır. 2010 yılında bir önceki yıla göre %147 oranında artan gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler ayrılarak hesaplanan başvuru sayısı, 2004-2014 yılları arasında toplamda 69.480'e ulaşmıştır.

Tablo 1’e göre 2004-2010 yılları arasında “reddedilen” başvuru sayısının yıllara bağlı olarak %4-%165 oran aralığında arttığı, buna karşılık 2011 ve 2012 yıllarında azaldığı görülmektedir. Reddedilen bilgi edinme başvurularının 2004 yılında 20.482 iken 2005 yılında %165 oranında bir artışla 54.234’e yükselmesi dikkat çekicidir. Genel toplam incelendiğinde, 2004 yılından 2014’e kadar toplamda 834.027 bilgi edinme başvurusunun reddedildiği görülmektedir.

Tablo verileri dikkate alındığında bilgi isteklerinin en az 2004 (9.323), en çok 2012 yılında (163.257) diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirilen bilgi isteklerinin 2005 yılında 2004 yılına oranla %234 arttığı, 2009’da bir önceki yıla göre %8 azaldığı tabloda dikkat çeken diğer veriler arasındadır. 2004-2014 yılları arasında diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirilen bilgi edinme başvurusu toplamı ise 943.002’dir. Verilere göre, kanunun yürürlüğe girdiği ilk yıllarda kurumlar kendilerine gelen bilgi edinme başvurularını diğer kurumlara yönlendirmeye, sonraki yıllara oranla daha istekli davranmışlardır. Bilgi edinme özgürlüğünün gereğince yaşanabilmesi, bireylerin bilgiye erişimiyle mümkündür. Hizmetlerini kamu beklentileri odağında tasarlayan kurum ve kuruluşlar açısından bu durum, halkın taleplerine yeterince karşılık verebilmeyi zorunlu hale getirmektedir. Bilgi edinme hakkının uygulanması ve yaptırımlarına yönelik yasal sorumluluklar kurumların bilgiye erişirme çabalarının da artmasına neden olmuştur. Tüm bunlar düşüncenin erişimi ve ifadesine yönelik özgürlüğün daha geniş kitlelerce bilinmesine olanak sağlamaktadır.

Tablo 1’e göre başvurusu reddedilenlerden “yargıya itiraz eden başvuru sahibi sayısı” toplamda 6.198’dir. Bu sayı yıllara göre değerlendirildiğinde, 2006 yılında %73; 2009’da %76 oranında artış yaşandığı, buna karşılık 2010 yılında bir önceki yıla göre %4 oranında azalmanın olduğu görülmektedir. Başvurusu reddedilenlerden yargıya itiraz edenler sayıca en çok 2012 (840) yılında artarken, 2004 yılında yargıya itiraz eden başvuru sahibinin hiç olmaması dikkat çekicidir. Başvurusunun reddedilmesi durumunda yargıya başvurarak hakkını arayan kişi sayısının genel olarak artması, halkın bilgi edinme özgürlüğüne yönelik sahiplenici yaklaşımının geliştiğini göstermektedir.

Çalışmada değerlendirilmesi gereken diğer nokta, sözü edilen kanun çerçevesinde yapılan başvuruların kurum ve kuruluşlara göre dağılımıdır. Bu dağılıma ilişkin veriler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo (2): 2004- 2014 Yıllarında Kurum ve Kuruluşlarda Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun Uygulanması****

Kurumlar	Toplam Başvuru			Olumlu Yanıtlanan			Kısmen Olumlu, Kısmen Olumsuz Yanıtlanan			Gizli/Sır Niteliğindeki Bilgiler Ayrılarak			Reddedilen			Diğer Kurumlara Yönlendirilenler		
	2004	2014		2004	2014		2004	2014		2004	2014		2004	2014		2004	2014	
	Sayı	Sayı	Artış (%)	Sayı	Sayı	Artış (%)	Sayı	Sayı	Artış (%)	Sayı	Sayı	Artış (%)	Sayı	Sayı	Artış (%)	Sayı	Sayı	Artış (%)
Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği	156	3720	%2285	27	3241	%11904	-	2	-	1	4	%300	37	175	%373	91	298	%227
Başbakanlık	9753	81.720	%738	5378	53363	%892	350	1.024	%193	13	-	-%100	2154	10.861	%404	1476	16.472	%1016
Genel Kurmay Başkanlığı	2017	11.956	%493	278	8.930	%3112	965	199	-%79	638	7	-%99	136	1.497	%1001	2	1.323	%66050
Bakanlıklar	259.892	2.157.956	%730	240.343	2.034.816	%747	4.532	30.100	%564	689	1.020	%48	10.191	44.869	%340	4.236	46.878	%1007
TBMM Genel Sekreterliği	-	2.464	-	-	1.728	-	-	6	-	-	-	-	-	525	-	-	205	-
Valilikler	109.799	583.892	%432	87.782	500.903	%471	8.384	18.865	%125	2.762	2.572	-%7	7.312	22.383	%206	3.371	39.169	%1062
Yüksek Yargı Organları*****	394	12.986	%3196	109	4.909	%4404	-	602	-	-	-	-	258	7.320	%2737	27	155	%474
Sayıştay	4	560	%13900	2	165	%8150	-	206	-	-	-	-	2	-	-%100	-	189	-
Yüksek Seçim Kurulu	25	4.004	%15916	3	3568	%118833	5	46	%820	-	-	-	10	380	%3700	7	10	%43
Yüksek Öğretim Kurulu	8697	187.583	%2057	7996	171.059	%2039	118	7496	%6253	96	3903	%3966	373	3118	%736	114	2007	%1661
Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu	31	24	-%23	11	4	-%63	9	4	-%55	-	-	-	9	16	%77	2	-	-%100
GENEL TOPLAM	390.768	3.046.865		341.929	2.782.686		14.363	58.550		4.204	7.506		20.482	91.144		9.323	106.706	

**** Tablo 2 ortak ölçütler çerçevesinde 2004 ve 2014 yıllarının ikisinde de değerlendirmeye alınan kamu kurum ve kuruluşlarını kapsamaktadır. Tablo 2'de sunulan veriler 2004-2014 yılları arasında yayımlanan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kurul Yayınları'ndan Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu Raporlarına dayanmaktadır (TBMM, 2004; TBMM, 2005; TBMM, 2006; TBMM, 2007; TBMM, 2008; TBMM, 2009; TBMM, 2010; TBMM, 2011; TBMM, 2012; TBMM, 2013; TBMM, 2014).

***** Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nu kapsamaktadır.

Tablo 2’de, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun uygulamaya konulduğu 2004 yılı ile en son değerlendirmelerin yapıldığı 2014 yıllarında kamu kurum ve kuruluşlarında yürütülen uygulamalara ilişkin veriler yer almaktadır. 2004 ve 2014 yılları kurumlar açısından karşılaştırıldığında, bilgi edinme başvurularında en çok artışın sırasıyla Yüksek Seçim Kurulu, Sayıştay, Yüksek Yargı Organları ve Cumhurbaşkanlığı’nda yaşandığı bilgisine ulaşılmaktadır (bkz. Tablo 2).

Tablo 2’ye göre 2004 ve 2014 yıllarında kamu kurum ve kuruluşları arasında en çok bakanlıklara bilgi edinme başvurusunda bulunulmuştur. Bakanlıklar 2004 yılında bu başvurulardan %92’sini olumlu cevaplarırken %4’ünü çeşitli nedenlerle reddetmiş, %2’sini de diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirmiştir. 2014 yılında ise, bilgi edinme başvurularının %94’üne olumlu yanıt veren bakanlıklar, %2’sini reddetmiş ve %2’sini de diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirmiştir.

Tablo 2’de 2004 ve 2014 yıllarında bakanlıklardan sonra en çok valiliklere bilgi edinme başvurusunda bulunulduğu, 2004 yılında başvuruların %80’ine, 2014 yılında ise %86’sına valiliklerce olumlu yanıt verildiği görülmektedir. Valilikler aynı zamanda 2004 yılında gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler ayrılarak gerçekleştirilen başvuruların en çok yapıldığı kurum olma özelliğini de taşımaktadır.

Tablo 2’ye göre aldığı başvuruların büyük çoğunluğuna olumlu cevap veren bir diğer kamu kuruluşu da Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK)’tür. YÖK, aldığı bilgi edinme başvurularının 2004 yılında %92’sine, 2014 yılında ise %91’ine olumlu yanıt vermiştir. Tablo 2’ye göre, 2004 yılında kamu kurum ve kuruluşları arasında en az bilgi edinme başvurusu Sayıştay’a (4), 2014 yılında ise Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu’na (24) yapılmıştır. 2004 yılında aldığı başvuruları en çok reddeden kurum Yüksek Yargı Organları (%65), 2014 yılında ise Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu’dur (%67). Buna karşılık Sayıştay, 2014 yılında aldığı bilgi edinme başvurularının hiçbirini reddetmemiştir.

Tablo 2’de yer alan “Bakanlıklar” başlığı, halk kütüphanelerini de bünyesinde barındıran Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan elde edilen verileri de kapsamaktadır. Detaylara değinmek gerekirse, Kültür ve Turizm Bakanlığı 2004 yılında yapılan toplam 1213 bilgi edinme başvurusunun 1193’üne (%98) olumlu yanıt vermiş, 20 başvuruyu (%0,16) ise kısmen olumlu–kısmen olumsuz statüsünde değerlendirmiştir (Bu başvurular kısmen olumlu cevaplanırken kısmen de reddedilerek bilgi ve belgelere erişim sağlanan başvurulardır). 2004 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nda reddedilen, gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak veya ayrılarak bilgi ve belgelere erişim sağlanan ya da diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirilen herhangi bir başvuru bulunmamaktadır (TBMM, 2004). 2014 yılında ise toplamda 5845 bilgi edinme başvurusunun 4502’sine (%77) olumlu yanıt verilmiştir. Aynı yıl 423 başvuru kısmen olumlu kısmen olumsuz yanıtlanırken, 18 başvuru reddedilmiştir (%0,03). 2014 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nda gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak veya ayrılarak bilgi ve belgelere erişim sağlanan başvuru sayısı 55, diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirilenler

ise 847’dir (TBMM, 2014). 2014 yılında yapılan bilgi edinme başvuruları 2004’e göre %382 oranında artış göstermiştir. Bununla birlikte 2014 yılında olumlu yanıtlanan başvuru sayısı 2004’e göre %277 oranında artmıştır. Bakanlık, azımsanmayacak ölçüde aldığı başvuru sayısını yıllara göre artırırken, aynı istikrarı başvurulara olumlu yanıt verme eyleminde de korumuştur.

Sonuç

Yönetimde, açıklık ve saydamlık ilkelerinin uygulanabilmesi ve katılımcı demokrasinin gerçekleşebilmesi için bireylerin devlet bilgisine özgürce erişebilmesi gereklidir. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu; gerek yönetim erkinin halka açılması, gerekse bireylerin diğer temel hak ve özgürlüklerini kullanabilmeleri açısından önemli bir demokratik açılamdır. Bu araştırmada Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun 2004-2014 yıllarında uygulanmasına yönelik istatistikî bilgiler ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 2004 yılından günümüze kurum ve kuruluşlara yaklaşık 16 milyon bilgi edinme başvurusu yapılmıştır. Bu durum, saydam yönetim anlayışının bir gereği olan bilgi edinme özgürlüğünün Türkiye’de benimsenmeye başladığını göstermektedir. Başvuruların her yıl bir önceki oranla artarak devam etmesi ise bilgi edinme özgürlüğü ve ilgili diğer özgürlüklere (düşünce ve ifade özgürlüğü gibi) ilişkin bilincin her geçen yıl arttığını düşündürmektedir.
- Bilgi edinme başvuruları evrensel düzeyde karşılaştırıldığında, Türkiye’de, dünyanın önde gelen ülkelerinden daha fazla başvurunun yapıldığı görülmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nde en yüksek talebin gerçekleştiği 2014 yılında toplam 714.231, İngiltere’de 50.857 başvuru olmuştur, Türkiye’de ise bu rakam aynı yıl 3.298.465’e ulaşmıştır. 2014 yılında Amerika’da her 100.000 kişiye 220, İngiltere’de 79, Türkiye’de ise 4245 bilgi isteği düşmektedir. Bu durum, devlet bilgisine ulaşmaya yönelik eğilimin başka ülkelere oranla ülkemizde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yapılan karşılaştırmalar, bilgi edinme başvurularına neden olan gereksinimin ülkelerin benimsediği açık devlet uygulamaları ile ters orantılı olup olmadığını düşündürmektedir.
- Bilgi edinme başvurularının yanı sıra “olumlu yanıtlanan” bilgi edinme başvurularının da sayıca her yıl arttığı araştırmada ulaşılan bir başka sonuçtur. Bu durum, kurum ve kuruluşlarda talep edilen bilgileri sağlamaya ilişkin duyarlılığın arttığını düşündürmektedir. Bilgiye erişim ve düşünce özgürlüğü açısından son derece önemli olan bu gelişme, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun “açıklık ve şeffaflığın esas, sır ve gizliliğin ise istisna haline gelmesi” amacına da hizmet etmektedir. Şeffaflık odaklı uygulamalar, düşünce ve ifade özgürlüğüne sahip olabilmenin temel gereklilikleri arasındadır.
- Bilgi edinme başvurularından gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler ayrılarak hesaplanan başvuru sayıları 2005-2006 yılları arasında artış gösterirken ilgili başvuru sayıları

2007’den itibaren azalmıştır. Devlet bilgisini saydamlaştırma çabalarının son yıllarda arttığını gösteren bu durum, bilgi edinme özgürlüğü ile ilgili kısıtlamaların azalmasına ve öncülü olan düşünce özgürlüğünün gereğince yaşanmasına katkı sağlamaktadır.

- 2004-2014 yılları arasında başvurusu reddedilenlerden yargıya itiraz edenlerin sayısı yine aynı zaman diliminde reddedilen toplam başvuruların yalnızca %0,7’sini oluşturmaktadır. Reddedilmeyi kabul edip sonuca itiraz etmeyen kişi sayısının fazla olması, insanların yasal haklarının yeterince farkında olmadıklarını ya da bilgi edinme özgürlüklerini yeterince savunmadıklarını düşündürmektedir.
- Halk kütüphanelerini de bünyesinde barındıran Kültür ve Turizm Bakanlığı 2004 ve 2014 yıllarında aldığı bilgi edinme başvurularının büyük çoğunluğuna olumlu yanıt vermiştir. Benzer şekilde aldığı başvuruların büyük çoğunluğuna olumlu cevap veren bir diğer kamu kuruluşu üniversite kütüphanelerinin de bağlı bulunduğu Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK)’tür. YÖK, her iki yılda da bilgi edinme taleplerinin tamamına yakınına olumlu yanıt vermiştir. Bilgi erişimi gerçekleştirme işleviyle kütüphaneler, düşünce, ifade ve bilgi erişim özgürlüğünün en önemli savunucuları arasında yer almaktadırlar.
- Tüm yıllarda kamu kurum ve kuruluşları arasından en çok bakanlıklara en az ise Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu’na bilgi edinme başvurusunda bulunulmuştur. Söz konusu başvuruların büyük çoğunluğuna olumlu yanıt veren bakanlıklar çok az bir kısmını reddetmiş ya da diğer kuruluşlara yönlendirmiştir. Halkın birincil düzeyde temsilcilerine soru göndermesi katılımcı demokrasinin ülkemizde yer bulmaya başladığını yansıtmaktadır.

Elde edilen sonuçlar genel bir yorumla ortaya konmak istenildiğinde ülkemizde bilgi edinme özgürlüğüne yönelik kültürün gelişmeye başladığını söylemek mümkündür.

Öneriler

- Araştırma bulguları sayısal verilere dayalı olup kanunun uygulanmasına yönelik nicel durumu ortaya koymaktadır. Bilinmektedir ki sayısal verilerin hesaplanmasında birtakım yanlışlıklar ve hatalara rastlanabilir. Bu nedenle nicel verilerin nitel verilerle desteklenmesi kanunun uygulanması hakkında daha geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir. Bu bağlamda, sunulan hizmetin odağında yer alan gruplarla yapılacak nitel araştırmalar daha objektif sonuçlar doğurabilir.
- Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu’nun hazırladığı raporlarda bazı hesaplama hataları göze çarpmıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarından kaynaklandığı öne sürülen bu hatalar genel raporlara da yansımakta olup istatistiklerin güvenilirliğini zedelemektedir. Bu bağlamda kurumların bilgi edinme ile ilgili işlerini yürüten birimlerde nitelikli personelin çalıştırılması ya da mevcut personelin konuya yönelik eğitimlerle geliştirilmesi ve tüm bunları takip edecek bir denetim mekanizmasının

oluşturulması çözüm sağlayıcı olabilir.

- Bilgi edinme hakkının yöneticilere getirdiği “hesap verme” yükümlülüğü, devlet işlerinin vatandaşa kapalı olarak yürütülmesini engelleyerek, daha dürüst çalışan bir yönetim ve yöneticisine daha çok güvenen bir toplum yapısını ortaya çıkaracaktır. Bu nedenle medyada yürütülecek reklam kampanyaları, kanunun içeriği ve sağladıkları hakkında toplumsal farkındalığın yaratılmasına katkı sağlayabilir.
- Kanunda özellikle “devlet sırrı” kapsamında yapılan kısıtlamaların uygun ölçütlerde azaltılarak insanların daha fazla bilgi ve belgeye erişmesini sağlamak, daha açık bir devlet olmaya yol açabilir.
- Mevcut kanun vatandaşa kamu bilgilerine erişim hakkı verirken, bilgilenme süreci sonunda yönetim kararlarına katılma ya da etki etme olanağı sağlamamaktadır. İlgili kanunun bu eksikliği giderecek bir içerikle yeniden düzenlenmesi “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu” ile hedeflenen katılımcı demokrasi anlayışının uygulamaya aktarılması açısından yararlı olabilir.
- Bilgi edinme özgürlüğünü destekleyen bir siyasal kültürün benimsenmesi, kanunun uygulanmasına yönelik daha pozitif sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilir.
- Düşüncenin özgürce ifade edilebilmesi ve ifade edilen düşüncelere özgür erişim demokratik kurumların varlıklarını devam ettirebilmeleri açısından son derece önemlidir. Başta herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm halkın bilgi gereksinimini karşılamakla yükümlü bir kurum olan halk kütüphaneleri olmak üzere, temel işlevi bilgi erişimi gerçekleştirmek olan bilgi merkezleri açısından düşünce, ifade ve bilgi edinme özgürlüğü yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu bağlamda bilgi profesyonelleri, sonuçları kişisel çıkarlarına aykırı olsa dahi, bilgi paylaşımını ve bilgiye erişimi engelleyici ya da kısıtlayıcı her tür uygulamalara ve sansür olarak kabul edilen tüm davranışlara karşı tavır almalıdır.
- Bireyin bilgi edinme özgürlüğüne sahip olamaması, bilginin insana yüklediği “bilen” olma özelliğinin (okuya-bilen, araştıra-bilen, düşünme-bilen...) körelmesine; cehalet karşısında en önemli silahının etkisiz hale gelmesine neden olur. Sorgulayan, araştıran, öğrenen, eğitilen ve eğiten bir toplum yapısının ortaya çıkmasında önemi tartışmasız çok büyük olan bilgi merkezleri, derme geliştirme sürecinden, bilginin düzenlenmesi aşamasına; ödünç verme işlemlerinden danışma hizmetlerine kadar gerçekleştirilen her faaliyette düşünce, ifade ve bilgi edinme özgürlüklerine saygılı bir anlayışla yönetilmelidir.
- Bilgi profesyonelleri “bilgi ve belge yönetimi hizmetlerinde iyi olmayı, insanın değerini korumayı” öngören bir meslek etiği yaklaşımıyla, düşünme ve bilgilenme gibi insana özgü yapısal olanakları destekleyen her uygulamanın paydaşları arasında yer almalıdır. Bilgi profesyonelleri bilginin düzenlenmesi başta olmak üzere yürüttükleri hizmetlerle, kamu kurum ve kuruluşlarında üretilen bilgi ve belgelere

düzenli erişimi desteklemeli, bu bağlamda gereken teknik desteği verebilmelidir.

Bazı sorunlara karşın Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (BEHK) temelinde gerçekleşen uygulamalar, saydam yönetim çabası açısından olumlu bir tablo olarak değerlendirilse de konunun yönetici yaklaşımları çerçevesinde ele alınması potansiyel bir araştırma olarak önümüzde durmaktadır. BEHK kapsamında gerçekleşen bilgi paylaşımıyla vatandaşın idarenin yürüttüğü işler hakkında ne oranda bilgilendirildiği ile ilgili ayrıntılı araştırmaların Türkiye’nin demokratikleşme perspektiflerine ışık tutacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- BEHK. (2003). *T.C. Resmi Gazete*. (25269, 24 Ekim 2003).
- Canöz, K. (2008). Kamuda halkla ilişkilerin yeni yüzü: Bilgi edinme yasası. *Selçuk İletişim*, 5 (3), 141-152.
- Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik. (2004).10 Ağustos 2015 tarihinde http://www.atonet.org.tr/yeni/files/_files/bilgiedinme/bilgikanunyonetmelik.pdf adresinden erişildi.
- Cin, H. (2005). *İnsan hakları, demokrasi ve hukuk devleti ekseninde bilgi edinme hakkı*. Yüksek lisans tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Çelik, A. ve Tonta, Y. (1996). Düşünce özgürlüğü, bilgi edinme özgürlüğü ve bilgi hizmetleri. *Bilgi Edinme Özgürlüğü* içinde (1-13). Ed. Yaşar Tonta ve Ahmet Çelik. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1996.
- Çukurçayır, M.A., Özer, M.A., Turgut, K. (2012). Yerel yönetimlerde yolsuzlukla mücadelede yönetim ilke ve uygulamaları. *Sayıştay Dergisi*, 86, 1-25. 21 Mart 2013 tarihinde <http://dergi.sayistay.gov.tr/icerik/der86m1.pdf> adresinden erişildi.
- Demir, K. (2014). Osmanlıda basın doğuşu ve gazeteler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 57-88. 20 Kasım 2015 tarihinde [http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1732097548_05_Demir_\(57-88\).pdf](http://sosbilder.igdir.edu.tr/Makaleler/1732097548_05_Demir_(57-88).pdf) adresinden erişildi.
- Department for Constitutional Affairs. (2006). Freedom of information annual report 2005: Operation of the FOAI act in central government. 04 Kasım 2015 tarihinde <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110322191207/http://www.dca.gov.uk/foi/imprp/annrep05.pdf> adresinden erişildi.
- Evren, Ç.C. (2010). İdari usul ilkelerinin yönetim hukukumuz açısından değeri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 91, 110-145.
- FAIFE. (2015). 05 Kasım 2015 tarihinde <http://www.ifla.org/faife> adresinden erişildi.
- Gülle, M. T. (2002). E-Türkiye sürecinde bilgilendirme hakkı ve kütüphaneciliğimiz. Ali Can vd. (Yay. Haz.), e-Türkiye sürecinde kütüphaneler: 38. *Kütüphane Haftası bildirileri* 25-31 Mart 2002 içinde (ss. 88-101). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Gülle, M.T. (2006). Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kütüphaneciliğimiz için ne ifade etmeli? E. Kaya ve E. Yılmaz. (Yay. Haz.), Türkiye’de bilgi hizmetleri ve yeni yaklaşımlar: 42. *Kütüphane haftası bildirileri* 27 Mart-02 Nisan 2006 içinde (ss. 49-66). Ankara: Türk

Kütüphaneciler Derneği.

- İnanç, H. ve Ünal, F. (2007). Türkiye’de kamu yönetiminin denetlenmesinde yönetimde açıklığın önemi ve uygulanma düzeyi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 21-41. 16 Haziran 2014 tarihinde http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/18/41-62.pdf adresinden erişildi.
- İyimaya, A. (2003). Bilgi edinme ve verilere ulaşma özgürlüğü. 01 Nisan 2013 tarihinde <http://www.ankarabarosus.org.tr/siteler/ankarabarosus/tekmakale/2003-1/4.pdf> adresinden erişildi.
- Koçak, S.Y. (2010). Kamu yönetiminde açıklık için bilgi edinme hakkı. 07 Nisan 2013 tarihinde http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2010/23/YKOKAK.PDF adresinden erişildi.
- Köseoğlu, O. Selek, C. Yurttaş, F. (2005). Yolsuzluğu önlemede kullanılan araçlardan biri olarak yönetimde açıklık ve bilgi edinme hakkı. *II. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 18-19. Kasım 2005 içinde (ss. 143-163). Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Mesleki Ahlak İlkeleri. (1996). 20 Kasım 2015 tarihinde <http://arsiv.kamunet.net/ktkd/etik/Mesleki%20Ahlak%20%C4%B0lkeleri.htm> adresinden erişildi.
- Ministry of Justice (2015). Freedom of information statistics. 04 Kasım 2015 tarihinde <https://www.gov.uk/government/statistics/freedom-of-information-statistics-october-to-december-2014-and-annual> adresinden erişildi.
- Özdemirci, F. (2004). Bilgi Edinme Hakkı Kanunu: Kamu belgelerinin yönetimi ve arşivler. D. Atılgan (Yay.Haz.), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nün Kuruluşunun 50. Yılına Armağan* içinde (65-77). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Soykan, C. (2006). *Bir insan hakkı olarak bilgi edinme hakkı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Soykan, C. (2007). Avrupa insan hakları mahkemesi içtihatlarında bilgi edinme hakkı. 01 Nisan 2013 tarihinde <http://www.acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/3707/5348.pdf> adresinden erişildi.
- Şavran, Y. (2006). *Bilgi edinme hakkı ve idarenin bilgi verme yükümlülüğü*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- T.B.M.M. (2004). T.B.M.M. 2004 yılı bilgi edinme genel raporu. 15 Nisan 2013 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bed_genelrapor_2008.pdf adresinden erişildi.
- T.B.M.M. (2005). T.B.M.M. 2005 yılı bilgi edinme genel raporu. 15 Nisan 2013 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bed_genelrapor_2005.pdf adresinden erişildi.
- T.B.M.M. (2006). T.B.M.M. 2006 yılı bilgi edinme genel raporu. 15 Nisan 2013 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bed_genelrapor_2006.pdf adresinden erişildi.
- T.B.M.M. (2007). T.B.M.M. 2007 yılı bilgi edinme genel raporu. 15 Nisan 2013 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bed_genelrapor_2007.pdf adresinden erişildi.

- T.B.M.M. (2008). T.B.M.M. 2008 yılı bilgi edinme genel raporu. 15 Nisan 2013 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bed_genelrapor_2008.pdf adresinden erişildi.
- T.B.M.M. (2009). T.B.M.M. 2009 yılı bilgi edinme genel raporu. 15 Nisan 2013 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bed_genelrapor_2009.pdf adresinden erişildi.
- T.B.M.M. (2010). T.B.M.M. 2010 yılı bilgi edinme genel raporu. 15 Nisan 2013 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bed_genelrapor_2010.pdf adresinden erişildi.
- T.B.M.M. (2011). T.B.M.M. 2011 yılı bilgi edinme genel raporu. 15 Nisan 2013 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bed_genelrapor_2011.pdf adresinden erişildi.
- T.B.M.M. (2012). T.B.M.M. 2012 yılı bilgi edinme genel raporu. 15 Nisan 2013 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/2012_yili_degerlendirme_raporu.pdf adresinden erişildi.
- T.B.M.M. (2013). T.B.M.M. 2013 yılı bilgi edinme genel raporu. 27 Ağustos 2013 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/2013_yili_degerlendirme_raporu.pdf adresinden erişildi.
- T.B.M.M. (2014). T.B.M.M. 2014 yılı bilgi edinme genel raporu. 01 Eylül 2014 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/2014_yili_degerlendirme_raporu.pdf adresinden erişildi.
- Transparency International. (2015). 05 Kasım 2015 tarihinde <https://www.transparency.org/> adresinden erişildi.
- Türk Kütüphaneciler Derneği. (2008). Düşünce özgürlüğü bildirgesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 22 (2), 234.
- Türk Kütüphaneciler Derneği. (2014). Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Merkez Yönetim Kurulu Ekim 2012 Aralık 2013 faaliyet raporu. *Türk Kütüphaneciliği*, 28 (1), 88-107.
- United States Department of Justice. (2004). Annual statistical reports. 02 Kasım 2015 tarihinde <https://foia.state.gov/Learn/Reports/Annual/2004.pdf> adresinden erişildi.
- United States Department of Justice. (2014). Annual statistical reports. 02 Kasım 2015 tarihinde <http://www.justice.gov/usao/resources/annual-statistical-reports> adresinden erişildi.
- Uzun, T. (2005). Kamu yönetiminde değişim ve bilgi edinme hakkı, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9, 229-256.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, B. (2015). Bilgi ve belge yönetimi etiği ya da “iyi kütüphaneci” olmak. *1. Uluslararası Kütüphane ve Bilgibilim Felsefesi Sempozyumu: Etik: Kuram ve Uygulama, 3-5 Eylül 2014, Kastamonu* içinde (ss. 136-143). İstanbul: Hiperlink.
- Yılmazoğlu, M. (2009). *Bilgi edinme hakkı ve bilgi edinme hakkının istisnaları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Summary

“Transparency”, which is among the requisites of democracy, is an administration feature based on informing the public about any regulation or decision on any subject. Principle of

transparency which makes government activities publicly executable, also makes administrators more trustworthy in the eyes of the administered and enhances the effectiveness of government management. While the fact that principle of transparency recognizes administrative execution is not treated without public decision and contribution, it also foresees public to be aware of any activity concerning administration. Within this framework, one of the major conditions of being transparent is to provide free access to information. The freedom of information is a right of an individual to access the information and documents hold by administration. This act, which is among the major rights in democratic countries, provides the freedom for individuals to access information about themselves or public administration, and to contribute administrative processes if needed, within determined limits.

The freedom of information has been under legal protection in most of the countries since the second half of twentieth century and quarantined under “Right to Information Act” which is enforced on 24.04.2004 in Turkey.

It is aimed in this study to set forth the process of the Right to Information Act in Turkey since it came into power and to assess application results in various aspects. The study is considered to support the cognizance of transparent government and the help increase the awareness about the right to information data of the study is acquired from “General Information Reports” and statements of Grand National Assembly of Turkey on these reports. Study findings show that requests for right to information and positive replies received continue to increase with each passing year. In the last 10 years period, more than 15 million citizens wanted to use their right to information; on the other hand, the number of objections to jurisdiction is increasing year by year, from those applicants who received negative replies. When the assessment is made concerning the institutions, Ministries, Prime Ministry, Governorships and The Council of Higher Education were among the top ones that receive information requests.

When information requests of 2004 and 2014 were compared, that Supreme Election Board, Chamber of Accounts and Presidency had the highest increases in the first two years of comparison. The situation, which reflects individuals’ effort to access to the information about themselves and public, gives rise to the idea that applications based on Right to Information Act, can be assessed in a positive manner, in terms of democratization process.